

UDK 811.163.42'373.45:811.13
821.163.42.08 Kalčić, S.
821.163.42.08 Milohanić, T.
Pregledni članak
Primljen: 25. 04. 2013.
Prihvaćen za tisak: 28. 10. 2013.

VALTER MILOVAN
Sveučilište Jurja Dobrile
Odjel za humanističke znanosti
I. M. Ronjgova 1, HR – 52100 Pula

ROMANIZMI U POEZIJI SLAVKA KALČIĆA I TOMISLAVA MILOHANIĆA

Svrha ovog rada jest proučiti odnos dvaju istarskih autora iste generacije – Slavka Kalčića i Tomislava Milohanića Slavića – prema romanizmima u njihovu dijalektu te proučiti način na koji ih oni upotrebljavaju. Napravljena je zato stilistička i jezična analiza romanizama na ukupno 145 pjesama dvojice autora. Romanizmi dvaju pjesnika ispitani su s etimološkog i stilističkog stajališta te su svrstani u semantička polja (vremenske prilike, geomorfologija, običaji i institucije, tijelo i osjetila, opažaji i utisci, vrijeme i kalendar, život, brak i obitelj, životinje, poljoprivreda i stočarstvo, osjećaji, radnje i druge) kako bi se rasvijetlila njihova stilska i jezična upotreba, njihovo podrijetlo te kako bi se dobilo perspektivu kojim sferama ljudske djelatnosti pripada većina ispitanih riječi. U Milohanićevim pjesmama pronađen je zamjetan broj romanizama na poziciji rime, kod oba autora uočeni su i neologizmi nastali iz riječi romanskog porijekla. Osim toga, istaknute su najznačajnije jezične posebnosti i retoričke figure (aliteracije, izokolon, anafore, epifore, polisindeton, neologizmi, upotreba talijanskog jezika i dr.) koje autori upotrebljavaju u svojem pisanju.

KLJUČNE RIJEČI: *etimologija, izokolon, romanizmi, stilistika, Slavko Kalčić, Tomislav Milohanić.*

1. UVOD

Prisutnost romanizama jedna je od jezičnih značajki gotovo svih pjesnika koji pišu na čakavskom narječju. Čakavsko je narječje u svojim primorskim krajevima, od Istre do zapadnog Pelješca, njima prebogato, te često nalazimo iste romanizme u različitim oblicima od otoka do otoka ili čak od sela do sela. Neki krajevi pak upotrebljavaju hrvatsku riječ tamo gdje neki drugi koriste romansku. Čakavski se pisci različito odnose prema romanizmima. Zanimljiv je slučaj Vladimira Nazora, koji je u svojim (malobrojnim) čakavskim pjesmama i pripovijetkama s primorskom tematikom koristio vrlo malo romanizama. Tako i danas neki autori iz estetskih ili čak političkih razloga izbjegavaju romanizme, tražeći "hrvatskije" inačice domaćih riječi, dok ih drugi pak s ponosom ističu kao rijetko stečeno blago. U ovom smo se radu tako i dotakli dvojice autora koji imaju donekle različit odnos prema romanizmima, Slavka Kalčića i Tomislava Milohanića.

Odabrali smo dvije zbirke poezije Slavka Kalčića, *Roverski listi* iz 1983. i *Kruna kralja Epula* iz 2002., te dvije zbirke pjesama Tomislava Milohanića, *Briskvin cvit iz bukalete* iz 1988. i *Kantunali* iz 1991., te usporedili odnos autora prema romanizmima i njihovu prisutnost u pjesmama. Pokušali smo i ujednačiti broj analiziranih pjesama te je istraživanje rađeno na sedamdesetak pjesama za svakog autora.

Slavko Kalčić (Juršići, 1954. – Pula, 2012.) bio je pjesnik, prozaik, prevoditelj i novinar. Školovao se u Puli i Trstu, a 1976. godine uključio se u rad Književnog kluba "Istarski borac" i njegova časopisa *Ibor*, sve do sudskoga procesa i presude 1980. posljednjem uredništvu, ukinuća časopisa i kluba te zabrane javnoga djelovanja tada mladim pulsko-istarskim autorima. Tijekom 1990-ih pokrenuo je i uređivao list *Ča (prvi čakavski list pok 2000 lit – glas svih čakavci)*. Pisao je na hrvatskome čakavskom narječju rodne Roverije te na književnom standardu, uglavnom poeziju i prozu. Objavio je osam zbirki pjesama: *Roverski listi* (1983.), *Nedohodi* (1998.), *Kruna kralja Epula* (2002.), *Dota* (2006.), *Ognjenica za černisu* (2006.), *Purpurna ruža* (2006.), *Svidok smrti* (2006.) i *Avrilska roža* (2010.). Sudjelovao je i u radu Čakavskoga sabora i Matice hrvatske. Pred kraj života objavio je prepjeve prvih dviju knjiga Danteove *Božanstvene komedije: Pakâ* (2010.) i *Čistilište* (2011.), dok je prepjev *Raja* ostao nedovršen. Ipak, najvjerojatnije će i takav biti objavljen u 2014. godini. Osim toga, Kalčić je i zapisivao riječi južnočakavskog govora kraja iz kojeg je potjecao (okolica sela Juršići u južnoj Istri naziva se *Roverija*, vjerojatno prema latinskom nazivu za hrast) pa je ostavio u rukopisu budući *Roverski rječnik*, koji je također u pripremi za tisak.

Tomislav Milohanić Slavić (Rapavel, 1956.) diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Rijeci te živi i radi u Poreču kao ekonomist. Član Društva hrvatskih književnika od 1993. i član-suradnik Matice hrvatske. U periodici diljem Hrvatske objavljuje poeziju, pripovijesti, putopise, lirske zapise, kako na hrvatskome književnom standardu tako i na čakavici. Dobitnik više nagrada i priznanja – primjerice na "Goranovu proljeću" (1977.), na natječaju "Serra priča" (1999.) itd. Prevođen. Dobitnik je više nagrada i priznanja te je zastupljen u lektiri za osme razrede osnovne škole s knjigom *Istarske priče i pjesme – Deštini i znamenja*. Zbirke pjesama: *Briskvin cvit z bukalete* (1988.), *Kantunali* (1991.), *Glavnja vognja* (1996.), *Cvjetni ožiljak duše* (1998.), *Ud kaštela do vruje / Od dvorca do vrutka / Dal castello alla fonte* (2000.), *Ti si jedna nedopjevana pjesma* (2001.), *Da se oganj ne ugasi* (2004.), *P.S. Dodir svjetlosti* (2009.) i *Deštini i znamenja – istarske priče i pjesme* (2011.).

Kalčić i Milohanić pripadaju istom kulturnom i generacijskom krugu, svoje su prve zbirke objavili u osamdesetim godinama dvadesetog stoljeća, i, što je najvažnije, pišu na istome jugozapadnome istarskom dijalektu koje se govori od Premanture na jugu do Tara i Kaštelira na sjeveru i doline rijeke Raše na istoku (Lisac 1996: 51). Ipak, pjesme i njihovi autori tako su samo naoko izjednačeni. Njihovi stilski izbori često su različiti. Kalčićeve su pjesme osjetno kraće te, iako obojica u svojem govoru imaju pregršt romanizama, pokazat će se da ih Milohanić koristi više od Kalčića. Ipak, obojica rade na njima, stvarajući ponekad nova značenja i tvoreći od njih stileme.

2. ANALIZA ROMANIZAMA

2.1. KALČIĆ

Kalčićeve *Roverski listi* broje 46 pjesama, a *Kruna kralja Epula* 28; ukupno 74 pjesme. Kako bi imali otprilike podjednak broj pjesama za analizu jezika dvaju pjesnika, Milohanićevu prvijencu *Briskvin cvit* (koji broji 33 pjesme) pridodali smo još dva ciklusa iz zbirke *Kantunali* (38 pjesama) i tako dobili otprilike jednak broj pjesama.

Kalčićeve *Roverski listi* ukupno broje 1505 riječi u 46 pjesama. Izračunom dobivamo da svaka pjesma ima u prosjeku 32,7 riječi. U tih 46 pjesama našli smo 88 romanizama, što ukupno čini 5,8% fonda riječi.

Uz to, u dvije pjesme Kalčić koristi upravo književni talijanski jezik da poentira u pjesmi. Tako u pjesmi "Sikire", koja govori o strahu hrasta pred sjekirom, na talijanskom zaključuje *rovere come gli altri alberi sente, pensa e capisce* ("hrast kao i ostalo drveće živi, osjeća, misli i razumijeva"). Valja reći da je veza Roverije i hrasta samo pretpostavka, budući da u tom kraju nema više hrastova nego u nekom drugom dijelu Istre. Roverija ima i svoju natuknicu u 1856. godine objavljenom *Vocabolario giuliano*, gdje su također samo pretpostavili da je tamo nekad bilo mnogo hrasta:

Roveria – estesa regione collinosa fra Dignano e Sanvincenti coltivata in gran parte a vigne e prati; probabil. per il passato vi saranno stati boschi di quercia (rovere); forma un sottocomune di Dignano e comprende molte case sparse. (Roverija – širi brdski predio između Vodnjana i Svetvinčenta većim dijelom s vinogradima i travnjacima; vjer. je u prošlosti ovdje bilo hrastovih šuma (rovere); čini jedinicu Vodnjana i obuhvaća mnoge po terenu razasute kuće.) (VG 899)

Druga pjesma u kojoj Kalčić koristi talijanski zove se "Roverska barbarija", u opisu sela Čabrunići. Kalčić se prisjeća priča vlakovođa, koji su morali vikati *Čabrunići buona dente* ("Čabrunići – dobri ljudi") ako su htjeli proći dalje prugom na sjever za mjesto Svetvinčenat, bez da budu napadnuti i opljačkani. Iako je socijalnog razbojništva, *brigantaggia* i *contrabbanda*, bilo gotovo u cijeloj Istri, Roverija je neizostavni dio svake priče o švercu i razbojništvu na istarskom poluotoku (prema Dukovski D., "Istra s onu stranu zakona", *Radovi Zavod za hrv. povijest*, 1995.).

Od upotrijebljenih romanizama, najuočljiviji i u stilističkom smislu najuspjeliji svakako je neologizam *golpinasto* (*golpina* = lisica), koji je upotrijebio i u naslovu pjesme i u stihovima: *ma srce golpinasto muči / pak te viti ni*. Od romanske imenice stvoren je čakavski prilog koji je Kalčićev neologizam. Slično je, ali u manjoj mjeri, i s već spomenutim naslovom "Roverska barbarija", gdje su romanizmi također već u naslovu, a ponavljaju se i talijanski stihovi (pisani hrvatskom grafijom) *Čabrunići buona dente*.

Efektan je i početak pjesme kojom započinje zbirka: *od levanta kraja / tepla bava bavi dih krasa* gdje se *bava* (lagani vjetrić) povezuje sa glagolom *bavare*, što je personifikacija.

bava, "slina" < istromlet. *bava di vento* (VG: 80; DDV:71)

bavar, "sliniti" < istromlet. *bavar* (VG: 80)

Vjerojatno je Kalčićev neologizam i *đir u kolandđir*, koji je Kalčić u "Tumaču manje poznatih riječi" preveo kao *krug u okrug*

đir, "krug, okret(aj)" < istromlet. *giro* (VG: 439); mlet. *ziro* (DDV: 813)

Postotak romanizama u Kalčićevim pjesmama osjetno se smanjio u zbirci *Kruna kralja Epula* (iz 2002.), omanjoj zbirci pjesama koja broji 576 riječi u 28 pjesama. I pjesme su kraće: svaka pjesma ima u prosjeku 20,05 riječi. U 28 pjesama našli smo 18 romanizama, što čini 3,1% fonda riječi.

Romanizam se pojavljuje u naslovu samo jedne pjesme, "Bašelak", koja je ujedno i pjesma najbogatija riječima stranog podrijetla: osim naslova, Kalčić stavlja u asonancu romanizam *kanta* s germanizmom *tanca*:

bašelak, "bosiljak" < mlet. *basilico* (HER1: 256); istromlet. *basiligo*, *baselego* (VG: 74)

kantati, "pjevati" < mlet. *cantâr* (DDV: 129); istromlet. *cantâ*, *cantar* (VG: 161)

tancati, "plesati" < njem. *Tanzen* (HER10: 329)

Zanimljivo je i to da ponovno nalazimo prilog *golpinasto*, i to ponovno u sličnom kontekstu: *ma zurot nečist / zašto golpinasto muči*. Od ostalih romanizama najizrađenije zvuče stihovi *rumeno sunce / hludi raskantano* (iz pjesme "Ubraz"). Riječ *raskantano* je prilog, kao i *golpinasto*.

Valja istaknuti i rimu *grota-sramota-dobrota-dota*, koja se provlači kroz čitavu pjesmu "Grota istrijska", u kojoj također nalazimo mletacizme:

golpina, "lisica" < istromlet. *volpe* (VG: 1236) i *bolpe* (VG: 102)

grota, "kamen, stijena" < istromlet. *grota* (VG: 461)

dota, "miraz" < mlet. *dota* (DDV: 246); istromlet. *dota*, *dote* (VG: 329)

2.2. MILOHANIĆ

Milohanićev *Briskvin cvit iz bukalete* ima 1739 riječi u 33 pjesme. Izračunom dobivamo da svaka pjesma ima u prosjeku 52,5 riječi. Broj romanizama je osjetno veći u odnosu na Kalčićeve pjesme – 228 romanizama na 33 pjesme daje ukupno iznos od 13,11% romanizama u ukupnome fondu riječi. Iako je vremenski razmak između dviju proučavanih Milohanićevih zbirki nešto kraći, valja primijetiti kako je na uzorku iz zbirke *Kantunali* postotak romanizama ostao isti, oko 13%. Prva polovica Milohanićevih *Kantunala* ima 2045 riječi u 38 pjesama. Izračunali smo tako da svaka pjesma ima u prosjeku 53,8 riječi. U tih 38 pjesama našli smo čak 260 romanizama, što ukupno čini 12,7% fonda riječi.

kantunal, "zaglavni kamen" < istromlet. *cantonal* (VG: 163)

brombuja, "plod crnoga" < mlet. *brombola* (VG: 120, DDV: 101)

komoštra, "lanac s kukom za kotao" < istromlet. *comòstre* (VG: 236)

superbin, "oholica" < istromlet. *superbio*, *superbioso* (VG: 1121); mlet. *superbo* (DDV: 723)

birikina, "vragolanka" < istromlet. *birichin* (VG: 93)

Među najistaknutijim su romanizmima, naravno, oni koje pronalazimo u naslovima. Tako Milohanić prvu pjesmu iz zbirke *Kantunali* naziva "Cok" (panj) te riječ ponavlja još četiri puta u pjesmi, u rimi s drugim riječima (*suncistok*, *bok*, *rok*).

cok, "panj" < istromlet. *zoco* (VG: 1264; DDV: 814)

Romanizme nalazimo i u naslovima: "Tornivanje", "Vinja", "Kažun", "Tramuntane", "Štorja", "Cukerana", "Namurivanje", "Žica i roža", "Grota i cvit", "Kampijun", "Šek", "Baštardo", "Kolo prez viduna", "Superbin", "Grust i fjaka", pa smo ovdje izdvojili etimologiju nekih od tih naslova:

tornivanje, "vraćanje" < mlet. *tornar* (DDV: 758)

vinja, "vinograd" < mlet. *vigna* (DDV: 793)

kažun, "bunja, poljska koliba" < mlet. *cason* (HER: 78, DDV: 145)

fjaka, "mlitavost" < mlet. *fiaca* (DDV: 268)

cukeran, "zaslađen, sladak" < istromlet. *zucar* (VG: 1271) < njem. Zucker (HER:198)

Jedan od rijetkih romanizama koji se tiče boja, a koji nalazimo u zbirci jest *verderame* (boja modre galice), iz pjesme "Rastrepuh", gdje Milohanić stavlja u stih tri romanizma jedan za drugim:

a kad je pošā āa

u leteri kolor verderam

je škriva da je sam

i neka mu pur pišu

verderam, "boja modre galice" < mlet. *verderāme* (DDV: 787)

U trećem stihu nalazimo i interferenciju *je škriva* umjesto puno češćeg *je pisa*.

3. USPOREDBA SEMANTIČKIH POLJA

Valja promotriti i semantička polja koja pokrivaju Kalčićeve i Milohanićeve pjesme. Uvrstili smo romanizme iz njihovih pjesama u model semantičkih polja iz *Istriotskog lingvističkog atlasa* Gorana Filipija i Barbare Buršić Giudici te pridodali

još nekoliko kategorija kojih se dotiču pjesnici, a kojih nema u atlasu (Društvo i rad, Osjećaji). Dobili smo šesnaest semantičkih polja – kategorija koje su podijeljene kako slijedi.

3.1. KALČIĆ

	<i>Roverski listi</i>	<i>Kruna kr. Epula</i>	ukupno
vremenske prilike	6	2	8
geomorfologija	8	1	9
običaji i institucije			
tijelo i osjetila	6		6
opažaji i utisci	1		1
vrijeme i kalendar	1	2	3
život, brak i obitelj	3	3	6
dom i posjed	11	1	12
odjeća i pribor		2	2
hrana i piće			
životinje			
poljoprivreda i stočarstvo	11	3	14
samoniklo bilje	6		6
društvo i rad	14	1	15
osjećaji	10	2	12
radnje	6	1	7
ostalo	3		3

Ako se u pjesmi ne spominju poimenice osjećaji, romanizmi su koje ponajviše nalazimo iz polja poljoprivrede i stočarstva te doma i posjeda – polja su to koja su bogata istarskim riječima, a čiji su romanizmi dovoljno snažni da uđu u Kalčićev imaginarij. Društvo i rad polje je koje je dijelom vezano i uz modernost, uz grad i predmete koji ulaze u pjesnikov život iz vanjskog svijeta (*makiništi, čentežim*), a nisu tako "elementarni" poput *bašelka* ili *ružmarina*. Osjećaji koje opisuje i imenuje Kalčić često su vezani uz osamu i pomirenost (*oče budi volja tvoja puš me da trpin sam*) te i u takvim stanjima i situacijama pronalazimo romanizme (*mi ne porta, beat, zakantiva*) koje možemo povezati s takvim stanjima.

Riječi koje se tiču geomorfologije većinom su ograničene na *grotu* (kamen) i *škaju* (šljunak). Navedene se riječi ponavljaju više puta u više pjesama te, nakon što smo ih našli u velikim količinama i u Milohanićevoj poeziji, možemo ih nazvati zajedničkom niti između dvaju pjesnika, a najvjerojatnije i pravim istarskim *toposom*.

škaja, "sitno kamenje" < istromlet. *scaia* (VG: 954)

i već spomenuta *grotu*:

grot, "kamen, stijena" < istromlet. *grot* (VG: 461)

Kako se broj romanizama smanjio u drugoj zbirci, tako su izostali romanizmi koji spadaju u običaje, tijelo i osjetila, a ostali, čak i osjećaji i glagoli radnje koje smo posebno izdvojili, svedeni su na riječ ili dvije.

3.2. MILOHANIĆ

Milohanićeve su pjesme, kako smo već spomenuli, dulje od Kalčićevih te u svojim stihovima nude pravo bogatstvo romanizama. Taj se broj nije smanjio s godinama te je čak i u novijim zbirkama (*Da se oganj ne ugasi*, 2004.) ostao velik. U odnosu na Kalčića možda je najuočljivija razlika velik broj riječi koje smo svrstali među opažaje i utiske (43), a koje čine Milohanića "slikovitijim" pjesnikom nego što je to Kalčić, kojeg bi iz ovog (premda ograničenog) gledišta mogli nazvati nešto cerebralnijim i meditativnijim od Milohanića.

	<i>Briskvin cvit</i>	<i>Kantunali</i>	ukupno
vremenske prilike	4	8	12
geomorfologija	19	6	25
običaji i institucije	6	4	10
tijelo i osjetila	14	3	17
opažaji i utisci	17	26	43
vrijeme i kalendar	3	6	9
život, brak i obitelj	3	5	8
dom i posjed	29	26	55
odjeća i pribor	1	2	3
hrana i piće	1	7	8
životinje	4		4
poljoprivreda i stočarstvo	8	33	41
samoniklo bilje		1	1
društvo i rad	29	42	71
osjećaji i emotivnost	29	37	66
radnje	28	37	65
ostalo	12	7	19

Kod Milohanića prepoznajemo i riječi koje su iz novije povijesti, kao što su *permanente* ("trajna" frizura) i *benzina*, koji su talijanizmi, a ne mletacizmi. Zanimljiv je i neologizam *lancunac* iz pjesme, o kojem će biti više riječi u poglavlju 4.2.

lancun, "plahta" < lanzul, lanzum (VG: 525)

permanente, "trajna" < tal. *permanente* (VLI: 1643)

benzina, "benzin" < tal. *benzina* (VLI: 273)

I u ovoj se tablici dio riječi iz geomorfologije odnosi na riječi *grotta* i *škaja*, koje se, kao i kod Kalčića, ponavljaju više puta u više pjesama.

Zanimljivo, i kod Milohanića kao i kod Kalčića nalazimo pjesmu vezanu uz škrtu, odnosno štedljivu (Istrani kažu: *škrbnu*) istarsku narav. Milohanićev je seljak pregovarao o prodavanju ulja u pjesmi "Kampijun", a Kalčićev je prodavao vino u pjesmi "Dva centežima". Obje pjesme obiluju romanizmima, upravo iz semantičkih polja poljoprivrede te društva i rada.

"Dva centežima" (Kalčić): *centežim, se je leva, dopija, kanpijon, juštamenat, centežimo, čapa, jušto, likvidot.*

"Kampijun" (Milohanić): *kampijun, pašti, fešta, mrkante, furešte, vicijane, karatela, sakramenski, anka, falu, špikulante, torna.*

Obojica koriste isti izraz za pojam "uzorak" – kod Kalčića je to *kanpijon*, sa glasom [n] umjesto [m], dok se kod Milohanića [o] zatvara u [u] te imamo *kampijun*:

*kanpijon, kampijun, "uzorak" < istromlet. *campion* (VG: 155)*

Isto tako, kao što Kalčić koristi talijanski jezik u nekoliko pjesama, tako se i Milohanić u jednoj pjesmi na istromletačkome pita *ki ša* (= tko zna).

4. STILISTIČKA ANALIZA

4.1. KALČIĆ

Zbirka *Roverski listi* već se od naslova poigrava romanizmima. Značenje je naslova, naime, dvojako: uzmemo li da su listovi papira metonimija za pjesmu a da *roverski* označava Roveriju, dobivamo očekivano značenje "Roverske stranice" ili "Roverske pjesme", no isto tako, ne bi trebalo zanemariti i drugo značenje "listova s hrasta" (*rovere*, "hrast" < istromlet. *róvero* VG: 899), čime se zbirka pjesama nastoji povezati s nečim prirodnim i "organskim" poput stabla. Razlog za takvo mišljenje imamo i u činjenici što u već spomenutoj pjesmi "Sikire" autor zaključuje da "hrast kao i ostalo drveće živi, osjeća, misli i razumijeva", te da i Roverci, iako "barbari", kako piše u jednoj drugoj pjesmi, posjeduju emotivnost i razum. U zbirci se okrutno i lijepo izmjenjuju, otkrivajući teškoće u životu tog kraja. Tako pjesme "Do počinka prez glav" i "Roverska barbarija" pokazuju upravo tu drugu stranu Roverije, tj. kraja straha, krađe i ubojstva. Kako piše Kalčić:

noći i noći prez spanja i mira

sad spomini ovih davnih lit ruju u žilah roverske kampanje

vrtaju u stolitnih hrasti i zubaju u škrlastih krovu

Znakovito je da su "Roverska barbarija" i "Sikire", dakle ružno i (poetično) lijepo lice Roverije, u zbirci poredane i na stranicama smještene jedna do druge, na 12. i 13. stranici, poput zrcala, a "Do počinka prez glav" dvije je stranice dalje, te se u njoj, kako smo vidjeli, opet spominje hrast koji postaje simbolom života toga kraja.

Jedna od značajki zbirke svakako je i prisutnost toponima, koji se pojavljuju u nekoliko pjesama. Tako se u pjesmi "Žeža dušnega", koja govori o suši, spominju lokve koje su presušile toga ljeta (*Fakinjača, Cirka velika, Racanka...*), a među njima nalazimo i nekoliko s romanskim imenom (*Galjotovica, Cakavanga*). Osim toga, toponime nalazimo i u ciklusu *Rikamići* ("sitni vez"), u kojem Kalčić posvećuje po nekoliko stihova selima Roverije (*Juršići, Brščići, Bankovići, Muškovići* i dr.). I među selima ima nekoliko naziva koji se mogu povezati s romanskim imenima (*Bonašini, Čabrunići*). Doživljaj opjevanog sela sveden je samo na detalj. Tako za Dokiće Kalčić zapisuje samo dva stiha kako bi opisao usnulo i možda prazno selo:

*sve je tiho vòde
i u dnevu se slatko spi*

Samo su detalji ostali i od sela Čabrunići: to su badem, miris i vez (*rikam*), što čitatelja opet upućuje na naslov ciklusa.

*rascvitala mandula
lip udor lip rikam*

rikam, "vezenje" < recamo (DDV:557)

U ovome lirskom fragmentu svaka druga riječ je romanizam (*mandula-udor-rikam*), a imamo i figuru ponavljanja u drugome stihu, što nas dovodi i do sljedeće značajke u Kalčićevu pisanju.

4.1.1. Mehanizmi ponavljanja i ritmiziranja

"Ponavljanje je ponovno uzimanje jednog ili više elemenata koji su već prisutni (i, dakle, poznati) u tekstu i kojima se pridodaju novi tako da se među njima uspostavljaju različiti međuodnosi. Ovaj drevni mehanizam jedan je od najviše sveobuhvaćajućih s psihološkog gledišta (prisjetimo se Freudove *prisile ponavljanja*) i u osnovi je velikog broja retoričkih procesa. A kao što to vrijedi za argumentativni diskurz i jezik komunikacije, još više vrijedi na izražajnom i pjesničkom polju gdje ponavljanje ima temeljnu ulogu" (Ghiazza, Napoli 2007: 4).

Kao što je to pokazano i na primjeru *lip udor lip rikam* iz pjesme "Čabrunići", ponavljanje (u raznim svojim oblicima) stoji i kao jedan od najsnažnijih pjesničkih mehanizama u Kalčićevim pjesmama, iako to možda nije uočljivo na prvi pogled.

Kalčićeva zbirka *Kruna kralja Epula* započinje nizom pjesama od jedne riječi "Bašetak", "Jutro", "Noć", "Ružmarin", "Pelin"... Zbirka zapravo započinje romanizmom, koji je personificirani subjekt pjesme. Tako *bašetak*:

nunalicu kanta (pjeva uspavanku) i
na vitru tanca (pleše na vjetru)

Taj osjećaj (*očut*) škaklja pjesnika:

očut me kodička (škaklja pjesnika)
u meni trepulja (treperi u pjesniku).

Mehanizam ponavljanja koji je odabrao Kalčić za pjesmu nepromijenjen je na sintaktičkom planu, a različit na leksičkom i semantičkom planu – tvoreći tako (*kanta-tanca* i *kodička-trepulja*) dvije figure koje nazivamo *izokolon*. Ritmiziranja teksta ima i u pjesmi "Žeža dušnega" u formi polisindetona, dakle nabravanja uz korištenje veznika, kroz stih ili dva, stvarajući ono što u glazbi nazivamo *legato*:

zaludo je sada puna fakinjača
i sve druge lokve i sve šterne i špine (...)

Nešto ranije u pjesmi, Kalčić kombinira polisindeton i asindeton. Kako svaki stih ima tri elementa (tri toponima), riječ je zapravo o tri trikolona:

prez kaplje vode fakinjača galjotovica i lakršaga
cirka velika varina i čabrunička lokvina
racanka konopljar i cakavanga

Kao i u slučaju pjesme "Bašelak", na sličan je način personificiran i drugi romanizam iz naslova, *ružmarin*, koji *zjapa* (doziva) pjesnika iz vrta. Općenito u Kalčićevim zbirkama nalazimo mnoge personifikacije i metafore, a često se u pjesmama obraća zamišljenom sugovorniku ili čitatelju. Ima mnogo pjesama bez rime, pogotovo u kraćim pjesmama. Tamo gdje je rima prisutna, nije kontinuirana, a često je riječ o asonancama (*breka-tvojege*), naravno i s romanizmima (*portä-tornä*).

U zbirci *Roverski listi* pjesma "U cvitu" ima tri romanizma, od kojih su dva već u početnom stihu, *kantaš kuntenta*, koji je aliteracija. Biljne motive nalazimo pak u pjesmi "Besida", koji su opet posloženi u tetrakolon:

sporadi črnega trna
njigove rože
cvitka
brombule
nisan spa.

Obje svoje zbirke Kalčić zaključuje na sličan način. Ponavljanja koja nalazimo u *Kruni kralja Epula* čine se zacrtana već dvadeset godina ranije u kraju *Roverskih listi*, u pjesmi "Smokva", koja započinje stihovima *uvode ni suz / suz ni*, a završava obrnuto: *ni suz / uvode suz ni*, tvoreći tako pomalo asimetričnu "zrcalnu strukturu" (dvostruki hijazam) proširenu na čitavu pjesmu. Osim toga, u pjesmi se dvaput ponavlja i stih *samo milijarlitnja smokva snî*, pojačavajući tako zrcalnost u čitavoj pjesmi.

Posebno mjesto u Kalčićevoj pjesmarici zauzima nekoliko pjesama u kojima svaka riječ zauzima svoj stih. Dvije od njih imaju naglašenije elemente ponavljanja (anafore). Pjesma "Uroki" (po kojoj se zove i ciklus kojemu pripada) bliska je razgovornom jeziku, nekakvoj uzrečici koju bi starija osoba mogla dobaciti nekome mlađem tko skače (*hinca*), dok ovaj više to ne može:

hincaj / hincaj li / ja / san / hinca / ma / zamra / je / smih / i / dih / uroke / sada / mi / gase

Slična je i pjesma "Môra", u kojoj, kao i u "Uroki", odabrana riječ (*hinca*, *kalmo*) "prati" pjesmu u njenoj prvoj polovici:

kalmo / sve / je / kalmi / su / vitri / i / more / ma / stešo / svojon / dimbinon / smrtno / priteč / ziše

Anafore i epifore pronalazimo i u pjesmi "Z noćnon škurinon dragomalen": epifore (...) *san hitija oko na tvoje barkune / (...) te ni puštila do barkuna / (...) hititi oko na tvoje barkune* ponavljaju se na kraju svake od tri strofe, tvoreći tako svojevrsan refren. I *barkun* je, naravno, romanizam:

barkun, "prozor" < *barcon* (VG: 69)

4.2. MILOHANIĆ

Milohanićevi *Kantunali* započinju pjesmom "Cok" – pjesma započinje metaforom (*Cok je suncistok* = Panj je izlazak sunca), a kroza svu pjesmu *cok* ostaje personificiran, *namiguje nebu* i dr. Ponavljanje riječi *cok* pravilno je i organizirano u anaforu. U prva dva elementa anafora ima dva člana ("Cok je..."), u trećem se članu glagol spušta u drugi stih ("Cok / je..."), da bi u četvrtom elementu i četvrtoj strofi glagol *je* potpuno izostao. Riječ je o laganoj dislokaciji anafore, koja je prisutna kroz cijelu pjesmu.

Neologizme nalazimo u pjesmi "Po vrimenta za cili rok", u kojoj Milohanić razvija pjesmu po modelu dječje brojalice:

*prosunac / lancunac / sičanj / vičanj / marač / parač /
avrija / koprnija / maj / van ga daj*

Mjesec *prosunac* (na čakavskome naziv za prosinac) povezuje s riječi *lancunac*, izvedenicom od *lancun* (plahta), koja je bez "pravog" značenja, ali poput ostalih *vičanj*, *parač* i *koprnija* daje ritam pjesmi.

I Milohanićeve pjesme imaju u sebi elemente personifikacije i antropomorfizacije prirode. Tako u pjesmi "Dub" nalazimo stihove:

gnjizda su špenjule na uhu duba

(...)

zec (...) ne povida šakrete usta su cita

(...)

*široko se smije partikula luna
dokle ne doleti batićok da probje u tilo duba
i zbudi peruna...*

Stihovi koji su, dakle, bliži mitološkom i dječjem, u kojem se stapaju slavenska i kršćanska mitologija (*Perun, partikula* = hostija) i priroda (*dub, Luna*) i u kojima zec ne odaje tajne. Pjesma je prošarana romanizmima (*špenjula, šakret, cito, partikula, Luna, batićok*) koji su u ovom slučaju zaista raspoređeni poput izabranog i rijetkog nakita.

Milohanićeve su pjesme često u rimi, pogotovo kada se tematikom približava narodskim temama i izrazima. Tako u pjesmi "Zašto se ni uženija" rimuje imena žena s njihovim manama:

*zaneta / bila je preveć šakreta
(...)
tonina / bila je birikina
(...)
roža / priko je bila nervoža / i jako perikuloža
(...)
bitija je voko na katu / superbu i delikatu*

Slična su rješenja i npr. u pjesmi "Puntamenti", pjesmi koja je gotovo sva u rimi (ima jedna nepravna rima) i u kojoj je velika većina rime realizirana upravo romanizmima:

*puntamentu-veture-ure-škure-cimantu-bjondina-benzina-
puntamentu-savuna-luna-puna-mentu-bjondina-cina
inšuma-voli-zalobjoli-guma-bjondina-mina*

No, upravo je taj razigrani, povremeno "narodski" i dječji prizvuk (uz obilato korištenje romanizama) nešto što jest dio Milohanićeva stila i što ga izdvaja od seroznijeg i cerebralnijeg Kalčića.

4.3. APSTRAKTNE IMENICE, PERSONIFIKACIJA, APOSTROFA

Posebnu pažnju zaslužuju apstraktne imenice koje se pojavljuju u pjesmama. U *Briskvinom cvitu* (prvoj Milohanićevoj zbirci) ne nalazimo ih u naslovima u većoj mjeri (manje od deset), npr. u "Hipi posta" i "Strah je vrah" te u romanizmom obilježenoj "Puntamenti", što i nije previše za knjigu s 32 pjesme. Za pretpostaviti je da je razlog tome u metaforičnosti i personificiranju mnogih motiva i naziva koji znače više od npr. samog *duba, žrvnja* ili *nevoda svetega Martina* koji naslovljuju te pjesme. Slično je i u zbirci *Kantunali*, te je već spomenuti "narodski" duh vidljiv

i u onim naslovima koji su apstraktniji, poput "Grust i fjaka", "Dubov deštin", "Tornivanje", "Namurivanje" i koji su, kako se vidi, često i romanizmi.

Kalčićeve su pjesme hermetičnije pa je poneki naslov sklon apstraktnom i estetskom "uzletu", ali također u manjoj mjeri, manje i od Milohanića. Među naslovima koji su "bez oslonca na materijalnost činjenica" (kako tumači *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, str. 150) i nose apstraktan naslov (na primjer Kalčićeve "Sram" i "Ljubav") nalazimo i gotovo ujevićevski naslov i pjesmu "Tajina" te dva naslova s romanizmima, "Životni termini" i "Jutro kako dota". Promatramo li pak kompletan korpus pjesama, među najzanimljivijim apstraktnim riječima iz Kalčićevih pjesama (a usto još i romanizama) valja izdvojiti riječi *barbarija* i *škurina*:

barbarija, "barbarizam, lopovluk" < istromlet. *barbaria* (VG: 67)

škurina, "mrak" < istromlet. *scuro* (VG: 990)

U bogatstvu Milohanićevih romanizama valja svakako izdvojiti riječi *debuleca*, *šentimenat* i *kuraj*:

debuleca "slabost" < istromlet. *debolesa* (VG: 292)

šentimenat "osjećaj" < istromlet. *sentimento* (VG: 1003)

kuraj "hrabrost" < istromlet. *curaio* (VG: 282)

I kod Kalčića nalazimo, posebno na početku zbirke *Kruna kralja Epula* čitav niz istarskih motiva koji su metaforizirani ili personificirani, *fictio personae*. To su naslovi: "Bašelak", "Ružmarin", "Pelin", "Bazga" i "Črni trn". Tako i npr. u pjesmi naslovljenoj "Zima", ona *nosi brime, gruda* iz naslova *se smihlja* (smješka) i slično. Ipak, ni Milohanić ni Kalčić (osim u jednom primjeru) ne idu korak dalje pa se ne obraćaju "oživljenom" predmetu, tako da smo figuru apostrofe samo jednom pronašli u analiziranim zbirkama. Pronašli smo ipak (kod Milohanića) obraćanja živim ljudima u pjesmi "Suncizahod":

viš milo dite ča vno tamo svitli?

ča nisu zajali jance u prkat?

ča se neće more na boške zlitli?

Slična retorička pitanja ima u još nekoliko pjesama, među kojima je i naslovna "Briskvin cvit z bukalete":

ča san prvi u fili

prid tvojim baladuron?

Ipak, niti u jednoj od tih pjesama nema dijalogizma te ni dijete ni (pretpostavljena) žena iz pjesme ne odgovaraju pjesniku niti razgovaraju s njim. Iako djeluje zatvorenije i meditativnije od Milohanića (ili upravo zbog toga), Kalčić ima pjesmu ("Žežadušnega") u kojoj se obraća Bogu, stihovima:

*Oče budi volja tvoja puš me da trpin sam
ča ti tvoj križ ni dosta*

Tako je obraćanje Bogu (ali ne tražeći njegovu pomoć) u pjesmi koja govori o suši jedini primjer apostrofe koju pronalazimo u analiziranim zbirkama.

4.4. METRIČKE FORME

Da spomenemo na kraju i metričke forme koje koriste Kalčić i Milohanić. Dok kod Milohanića možemo pronaći i pjesme od 6–7 strofa (uglavnom u kvartinama) te nekoliko soneta, Kalčićeve su pjesme u obje zbirke napisane uvijek u kontinuumu jedne strofe, a stihovi su često kratki. Ponekad u nekom od njih pronalazimo samo veznik ili jednosložnu riječ. To se nije promijenilo s godinama te isti pristup nalazimo u obje njegove zbirke. Milohanić je otvoreniji prema istraživanju pa, pored već spomenutih dužih formi, nalazimo također tercine, zatim strofe od pet stihova, kao i (posebno u *Briskvinom cvitu*) nekoliko kraćih formi. Otvorenost prema svim formama ostat će i u zbirkama koje je objavio na standardnom hrvatskom jeziku (npr. *Da se oganj ne ugasi*), gdje će osim različitih formi također biti prisutan čakavski dijalekt, te u pjesama s religioznim motivima i latinski jezik.

5. ZAKLJUČAK

Romanizmi u pjesmama Slavka Kalčića i Tomislava Milohanića najčešće su istromletacizmi ili mletacizmi koji su stoljećima ulazili u čakavske govore, pa tako i u južnočakavski, uz poneki talijanizam koji je ušao u upotrebu sredinom dvadesetog stoljeća i "prešao granicu" zajedno s ekonomskim razvojem (*permanente* za trajnu frizuru, *benzina* za benzin). Pokrivaju gotovo sva područja ljudske djelatnosti – ponajviše ih ima iz polja društva, rada, doma i poljoprivrede, a najmanje iz semantičkih polja životinja i samoniklog bilja.

U stilističkom pogledu radi se o dva drugačija autora, svaki od njih na svojem autorskom putu i s ponešto drugačijim odnosom prema romanizmima. Obojica su sposobna i sklona poigrati se romanizmima, upotrijebiti neku riječ koja se rjeđe koristi ili stvoriti neologizam, ali je Milohanić, čije su pjesme dulje, tim romanizmima gotovo barokno bogat tamo gdje je Kalčić skromniji i kraći. Upravo je razliku u njihovu odnosu prema romanizmima moguće povezati s kratkoćom Kalčićevih pjesama (u prosjeku su za 25 riječi kraće od Milohanićevih), kao i u Milohanićevoj želji da u određenom broju pjesama pjeva o naravi puka koji ga okružuje (pjesme "Baštardo", "Kolo prez viduna", "Superbin", "Cukerana" i dr.), što donekle i vodi upotrebi većeg broja romanizama.

Rječnik autora često je metaforičan te predmeti i pojave iz istarske ruralne stvarnosti "oživljuju" uz personifikaciju ili dobivaju slojevitija značenja kroz figuru metafore, koja je najprisutnija stilska figura u pjesmama – tako su i mnoge biljke (bosiljak, bazga, ružmarin, grmlje, breskvin cvijet, hrast) ili vremenski fenomeni (jutro, noć, zima, mjesec) dobili dodatnu, metaforičku vrijednost u pjesmama obaju pjesnika. Uz metafore i personifikacije, prisutne su i razne figure ponavljanja i

organizacije ritma u stihu, poput izokolona i tetrakolona, polisindetona te anafora i epifora, uz aliteracije i asonance koje čine njihove stihove akustično prijemčivijima.

Posljednje je poglavlje posvećeno i apstraktnim riječima u stvaralaštvu dvaju pjesnika, kojih nema mnogo ali daju dodatnu draž pjesmama jer su to često romanizmi (*barbarija, juštamenat, burast, profundo, šakreto*), izraziti čakavizmi (*tajina*) ili neologizmi (*golpinasto*).

IZVORI

- Kalčić, S. 1983. *Roverski listi*. Pula: Istarska naklada.
- Kalčić, S. 2002. *Kruna kralja Epula*. Pula: Istarsko čakavsko društvo dr. Ivan Rudan.
- Milohanić, T. 1988. *Briskvin cvit iz bukalete*. Poreč: KUD Joakim Rakovac.
- Milohanić, T. 1991. *Kantunali*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Milohanić, T. 2004. *Da se oganj ne ugasi*. Zagreb: Društvo hrvatskih književnika.

LITERATURA

- Dukovski, D. 1995. "Istra s onu stranu zakona". *Radovi Zavoda za hrv. povijest*.
- DDV – Boerio, Giovanni. 1998 (reprint izdanja iz 1856.). *Dizionario del dialetto veneziano*. Firenze: Giunti editore.
- DELI – Cortelazzo, Manlio, Zolli, Paolo. 1999. *Il nuovo Etimologico. Dizionario etimologico della lingua italiana*. Volume unico. Bologna: Zanichelli editore.
- Filipi, G., Buršić Giudici, B. 1998. *Istriotski lingvistički atlas*. Pula: Znanstvena udruga Mediteran.
- Ghiazza, S., Napoli, M. 2007. *Le figure retoriche*. Bologna: Zanichelli.
- HER – *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. 2004. Zagreb: Novi liber.
- Katnić-Bakarčić, M. 2001. *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Lisac, J. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- VG – Rosamani, Enrico. 1958. *Vocabolario giuliano*. Bologna: Cappelli editore.
- ZING – Zingarelli, Nicola. 2003. *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

I ROMANISMI NELLA POESIA DI SLAVKO KALIČIĆ E TOMISLAV MILOHANIĆ

Lo scopo di questo lavoro è quello di analizzare e comparare l'uso dei romanismi in due poeti istriani della stessa generazione – Slavko Kalčić e Tomislav Milohanić Slavić. È stata svolta l'analisi stilistica di 145 poesie dei due autori, come anche l'analisi etimologica dei romanismi più interessanti. I romanismi sono stati raggruppati in diciassette campi semantici (meteorologia, geomorfologia, i costumi e le istituzioni, il corpo ed i sensi, le percezioni e le impressioni, il tempo e il calendario, la vita, il matrimonio e la famiglia, gli animali, l'agricoltura e l'allevamento, sentimenti, azioni, ecc.).

Nelle poesie di Milohanić è stato trovato un numero significativo di romanismi in posizione di rima, in entrambi gli autori sono stati osservati neologismi creati dalle parole di origine romanza. Inoltre, sono state messe in luce le più significative particolarità linguistiche e figure retoriche (allitterazione, isocolon, anafora, epifora, polisindeto, neologismi, l'uso della lingua italiana standard eccetera), che gli autori hanno utilizzato nella loro scrittura.

PAROLE CHIAVE: *etimologia, isocolon, romanismi, stilistica, Slavko Kalčić, Tomislav Milohanić.*